

УДК 821.161.2-32:808.1В.Стефаник:82.091
DOI: 10.31471/2304-7402-2022-16(63)-74-86

ЛІТЕРАТУРНІ УРОКИ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ СТАНИНЦЯ

Валентина Барчан

*Ужгородський національний університет;
вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000;
e-mail: valentyana.barchan@uzhnu.edu.ua*

***Мета.** У пропонованій літературознавчій розвідці простежено вплив творчого досвіду Василя Стефаника на формування світоглядних, естетичних засад закарпатського прозаїка Юрія Станинця (1906-1994). На багатому літературно-художньому матеріалі поставлено завдання проаналізувати твори письменника, що виходили у світ в різні періоди його творчості, виявивши в них «уроки майстра психологічної прози» у жанрово-стильовій та проблемно-тематичній площинах Юрія Станинця.*

***Дослідницька методика** окреслюється використанням порівняльно-типологічного, культурно-історичного та біографічного методів, у результаті чого з'ясовано міру впливу Василя Стефаника на прозові твори Юрія Станинця періоду 20-40-х та 50-80-х років ХХ століття.*

***Результати дослідження** засвідчують, що формування прозової майстерності закарпатського художника слова відбувалося під безпосереднім впливом кращих літературних зразків українського національного прозописання. Сам письменник виділяє у цьому роль і значення новел Василя Стефаника, що засвідчує його «Автобіографія». Відтак у статті виокремлено ті аспекти художньої практики Юрія Станинця, на яких яскраво помітний слід творчості класика української літератури. З'ясовано, зокрема, кореляцію світоглядних та естетичних засад закарпатського художника слова від світоглядно-естетичних орієнтирів Василя Стефаника. Водночас типологічно зіставними паралелями означено вплив останнього на велику й малу прозу Юрія Станинця, особливості його художнього мислення, що виявлено у його зовнішніх та внутрішніх структурах оповідань, новел і повістей, своєрідність стильової манери закарпатського прозаїка.*

***Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в сучасному українському літературознавстві здійснено порівняльно-типологічну студію творчості Василя Стефаника та Юрія Станинця на поліаспектних рівнях їх художньої спадщини, доведено помітний вплив Василя Стефаника на творчість закарпатського прозаїка.*

***Ключові слова:** В. Стефаник, Ю. Станинець, світогляд, літературні уроки, творчий досвід, тематика, жанр, стиль прози.*

Постановка проблеми. Ім'я Юрія Станинця (1906-1994), автора книги оповідань «Подарунок», повістей «Юра Чорний», «Червона йонатаночка», роману «Сусіди» безпосередньо пов'язане зі становленням української літератури, піднесенням культурно-мистецького життя на Закарпатті у 20–40 – і роки ХХ століття. Літературна школа Юрія Станинця засвідчує, що формування його як митця відбувалося під впливом кращих літературних зразків. Серед відомих імен митців письменник виділяє Василя Стефаника. Вплив новеліста на формування естетичних поглядів, творчих задумів, вироблення художнього стилю закарпатського прозаїка в час зародження та становлення в краї українського письменства заслуговує на наукову інтерпретацію.

Стан дослідження. Творчість Юрія Станинця дослідники розглядають у контексті плеяди талановитих письменників, «з іменами яких пов'язаний розквіт літератури Закарпаття 20-30-х років»: В.Гренджа-Донський, Ю.Боршош-Кум'ятський, Л.Дем'ян, Миколая Божук, О.Маркуш, Ф.Потушняк, М.Рішко, Зореслав, Ф.Могіш, Іван Колос, Іван Ірлявський, Марко Бараболя [3, с. 236].

Діяльність цих митців активізувалася як наслідок відродження та поширення національного руху в краї в умовах його перебування в складі Чехословаччини, була проявом піднесення культурно-мистецького життя, що, як справедливо твердить О.Мишанич, сприяло органічному входженню Закарпаття «до контексту загальноукраїнської культури» [5, с. 237].

У літературно-критичних працях про закарпатоукраїнську прозу 20-30-х рр. відзначалося, що активна увага письменників до жанру новели та оповідання зумовлена позитивною роллю тієї літератури, «яка потрапляла на Закарпаття». Серед тих творів, як писав І.Чендей, «для місцевих літераторів прекрасним зразком» [17, с. 146] служила й проза В.Стефаника. У сучасних дослідженнях доробку Ю.Станинця [1; 7; 8] зазначається, що письменник учився на літературному досвіді багатьох зарубіжних і українських митців, зокрема й В.Стефаника. Та в окрему наукову студію ця тема не розгорталася. З огляду на те, що сам Ю. Станинець в «Автобіографії» писав про своє взорування на Стефаникове художнє письмо, вважаємо **актуальним** простежити вияви цих літературних уроків у прозі закарпатського митця. Тому в цій розвідці ставимо за **мету** зосередитись на тих аспектах життя та художньої практики Станинця, на яких позначився творчий досвід Стефаника, зокрема з'ясувати його кореляцію зі світоглядними, естетичними засадами, жанровою, тематичною, стильовою своєрідністю закарпатського прозаїка.

Виклад. Цілком справедливим є твердження М.Хороб про те, що «немає такого західноукраїнського письменника, який би не відчув на собі благодійного мистецького впливу В.Стефаника» [16, с.165]. Закарпатоукраїнський письменник Юрій Станинець в «Автобіографії» зізна-

вався, що Стефаник був його «„насушним хлібом” літературним – з гімназійної лавки і по сьогодні» [12, с. 595]. До кращих зразків української літератури в українській Берегівській гімназії, де навчався Станинець, учнів прилучали викладачі Василь Пачовський та Корнило Заклинський. Тож є підстави припускати, що життєвий і творчий досвід відомого митця мав неабияке значення на формування світоглядних, естетичних орієнтирів, національної ідентифікації юного тоді Ю.Станинця, обдарованого творчими здібностями і перейнятого бажанням стати письменником.

Варто відзначити, що в біографіях, у творчій практиці В.Стефаника та Ю.Станинця мають місце факти, які їх споріднюють. Юрій Станинець належить до молодшого літературного покоління письменників. Але він народився і зростав, як і В.Стефаник, у часи панування у Галичині і на Підкарпатській Русі Австро-Угорської імперії, де русини зазнавали дискримінації в умовах іноземного поневолення краю. Також обидва митці були вихідцями з одного суспільного середовища – селянства, обом доводилося здобувати освіту в іншомовних навчальних закладах – Стефаніку в польській гімназії, Станинцеві в мадярській горожанській школі. У цьому чужорідному середовищі вони отримали уроки психологічного випробування, пов'язані як із соціальною нерівністю, так і з національною приналежністю. За словами В.Стефаника, «гімназія, окрім формального навчання і ворожого ставлення до нас, українських учнів, нічого нам не давала» [12, XLV]. Крім того, там він зазнав психологічного тиску за своє селянське походження. Ю.Станинець також зізнавався, що угорськомовна школа у Виноградіві йому багато знання не дала, оскільки він не знав угорської мови. «Знав слова, знав читати, писати, але говорити не умів і не розумів викладів і пояснень учителів» [12, с. 536]. Водночас для обох митців це був період активної соціалізації, життєвого змужніння і життєвого досвіду. Стефаник входить до гімназійного гуртка, де знайомиться з надбаннями визнаних митців, політичною літературою. Станинець, мешкаючи у Виноградіві на квартирі в «хоч і бідній, але культурній, інтелігентній сім'ї», поза навчанням опанував нові, відмінні від попереднього, селянського, способу життя, побутово-культурні реалії: «Я навчився правил поведінки доброго культурного хлопчика... Мене повели в кіно... Я знав, я бачив, як живуть люди поза «солом'яною стріхою». Моя душа відкривалась – і все нове всотувала в себе» [12, с. 537].

Василь Стефаник, як відомо, разом із членами гуртка проводив по селах просвітницьку й агітаційну роботу, записував народну творчість. Станинець теж проходив подібну «школу» прилучення до народу. Під час навчання вже в Берегівській руській (українській) гімназії також займався культурницькою діяльністю: читав для селян лекції пізнавального характеру. Так, за його словами, він «вступив у безпосередній контакт з народом вже не як його син, але і як його «учитель», а при тім і сам від

нього почав учитися, записувати перекази, оповідання, приповідки...» [12, с. 549]. У цей час визріло й друге його «призначення» – самому писати про свій народ.

У гімназійному середовищі і Стефаник, і Станинець прилучилися до світу великої літератури, тут формувалися їхні світоглядні й естетичні уподобання. Закарпатський митець переконаний, що навчання в Березівській українській гімназії сформувало його, збагатило духовно, прищепило розуміння родового кореня, історичної пам'яті, національно ідентифікувало: «...Воно викресало мене таким, яким я є нині. Я ріс не тільки фізично, але й духовно. Я там дізнався, хто я є, хто були мої діди-прадіди, звідки вони з'явилися на прекрасному Закарпатті і «чиї ми діти». Я тоді вже відчув себе сином великого українського народу, і я знав, що ціле життя буду йому служити, ким би не став і куди б мене доля не кинула, і в які б обставини не потрапив» [12, с. 540].

Обох митців споріднює й те, що їхній письменницький хист плекався в глибинах народного життя, його творчості, мови. Мистецька уява обох виростала з фольклору. Народні перекази, бувальщини, легенди розповіді про надприродні сили слухав у дитинстві Стефаник від наймитів, а Станинцеві майстерно розповідав казки «про босорканю, про упирів, про водяників і про нечисту силу, яка у північ і в полудень може обезтямити людину і понести, куди їй захочеться» [12, с. 542], його дід. Стефаник репрезентує шлях митця, для якого селянське середовище було йому органічним від народження, давало життєвий досвід і матеріал для творів, і літературне натхнення; від нього «... в його серці породилася пісня» [14, с. 114]. Як писав у новелі «Дорога», «з їх губів злизав слова, з чолів вичитав мислі, а з серць виссав чувства» [14, с. 113-114]. Як і Стефаник, селянський син Станинець всотав у себе дух і життєву силу свого оточення, писав про тих, хто жив поруч, він «підслухав» оповіді свого народу про його життя і вивів у творах його мовою. У щоденникових «Записках» митець занотовує: «З отвореними очима і отвореним серцем ходжу між народом і записую на пергамент моєї душі все, що цінне в народі...» [Цит. за: 9, с. 54].

Ю.Станинець, як і В.Стефаник, «знайшов себе» у тогочасному модерному письмі, не прагнув «ламати голови жодними альтруїзмами, чорними і темними абстракціями», але сприймати життя «з широко розкритими очима... і все те старатися якнайживіше, якнайвірніше вистелити на папір, живими барвами народного слова...» [12, с. 596].

Як бачимо, в історії становлення В.Стефаника і Ю.Станинця як митців, письменників свого народу є чимало спільного. Центром авторської уваги і художнього простору в Ю.Станинця стало життя закарпатського селянства, як і у В.Стефаника галицького. Під впливом Стефаникових новел закарпатський письменник визначився спочатку в жанрі малої прози, у кінці 20-х років ХХ ст. опублікував окремі оповідання, а в

1941 році видав першу збірку «Подарунок». В «Автобіографії» він зазначав: «Стефанік був моєю мрією з того часу, як я прочитав «Синю книжечку». Він полонив мене не тільки чаруючим стилем, але змістом своїх оповідань. Це були люди такі близькі моєму серцю, такі знайомі, немов вони взяті з мого рідного села, а не з Буковини, Галичини. Бо біда в нас була одна, спільна. Ті трагедії крокували й нашими селами і під нашими солом'яними стріхами ті драми були, що потрясли Стефаніка» [12, с. 601]. Це підтверджує, що творчість Стефаніка сприяла виробленню у Станинця власного погляду на життя, окреслювала жанрові і тематичні мистецькі овиди.

Ю.Станинець, на зразок свого літературного вчителя, відобразив селянське життя в оповіданнях, повістях, у романі в його різних, характерних для того часу виявах: бідності й злигоднях, наймитуванні, військовій службі, тяжбах за землю та батьківський спадок, безпорадності перед насиллям і несправедливістю, перед фатумом тощо. Як відзначалося у «Передмові» до збірки оповідань «Подарунок», автор відтворив щоденне життя селян, їх стремління й ідеали [6, с. 3].

Як і в новелах В.Стефаніка, у художньому доробку Ю.Станинця спостерігаємо увагу до життя селянської бідноти, про що свідчать уже ранні оповідання «Дарунок Миколая» та «Нова шапка». У першому з них зображено життя матері-вдови і її семирічного сина-школяра. Після загибелі чоловіка на війні жінка з дитиною приречена на бідкування. У другому творі змальовано типову селянську сім'ю, яка ледве зводить кінці з кінцями, батькових заробітків ледве вистачає на придбання найнеобхіднішого, а купити дитячого капелюха статки не дозволяють. Безвідрадне становище сім'ї увиразнено словами знесиленого працюючого чоловіка: «То треба, й то треба... А звідки грошей набрати?.. Мої кістки вже ледве купи тримаються... А що буде, як хрясну?..» [12, с. 426].

Характерно, що у творах Станинця на соціальну тематику, як і в новелах Стефаніка, часто центральним є мотив дитячої долі. Життя селянських родин постає більш виразними крізь призму дитячого світосприймання. Так, в оповіданні «Дарунок Миколая» головний герой Петрик із нетерпінням чекає подарунок від святого Миколая, адже знає, що заслужив його своєю доброю поведінкою. Незважаючи на зимовий холод, він у благодійній одежині таємно від матері у радісному передчутті дістати заслужену винагороду біжить до театру, куди має прийти святий Миколай із подарунками. Автор майстерно розкриває широку гаму почуттів героя, який бажає опинитися серед нагороджених дітей: радість, піднесення, схвильованість змінюються стурбованістю, невдоволенням, соромом, жалем, ненавистю, надією, розчаруванням. Психічні переживання дитини в найбільш напружений момент передано стисло і з такою експресією, що читач відчуває серцебиття героя, бачить його міміку, фізичний стан і разом співпереживає кульмінацію події: «Нетерпіння Пет-

рикове росло. Личко загорілося. Серце тюкало, що аж сині жилки біля вух рухалися. Всі помисли напружені в бік Миколая. Уже добувся перших лавок і благаючими очима гледів прямо в обличчя Миколая. Вже тільки два пакети... Петрик перестав дихати, руки піднімаються вгору, щоби перебрати дарунок, але і той не його. Уже тільки один...» [12, с. 437]. Кульмінаційний момент психологічного напруження героя, якого Миколай не викликав, а на його очах «у театрі всіх злодійчуків, розбишак і тумануватих обдарував» [12, с. 437], відтворено засобом експресіоністичної поетики: «...Рот тим часом робив інше. Закричав: – Це мій дарунок, дайте сюди...» [12, с. 437].

Душевну драму хлопчика, крах дитячої віри в справедливість психологічно правдиво відображено через «жалісний плач» Петрика спочатку в театрі, а потім у стані ще більшого душевного потрясіння вдома: «Він вбіг до хати і кинув собою на лавицю, і голосом заривав... обернувся до стіни і плакав далі... ним трусило... скоро пробудився і плакав знову... вже був на постелі, але плакати не переставав» [12, с. 436]. Автор правдиво показує чистоту, щирість дитячої свідомості, у якій справедливість, віра, добро рівнозначні любові: «І ви вже не любите мене, і святий Миколай мене не любить, ніхто мене не любить» [12, с. 436], – розчулено говорить він матері.

У центрі Станинцевого твору – дитина. Як і в Стефаніка, тут проблема долі дітей є тією збільшувальною лінзою, крізь яку оприявнюються суспільні проблеми. Святий Миколай не обдарував Петрика, бо ніхто не заадресував йому подарунка, адже батько дитини «помер на війні», а мати залишилася бідною вдовою. Про злидні сім'ї читач дізнається з діалогу матері й сина. Жінка, як і матері з новел В.Стефаніка, любить свою дитину, але не в силах зарадити бідуванню. Картина життя вдови постає з окремих виразних деталей: за прання в жидів не може купити йому ні одєжини, ні книжечки: «все нема за що купувати», «сама не в силі все здобути»; через деталі інтер'єру: «край печі палав тоненький язичок полум'я», «лампочка більше курила, ніж світила», «Петрик корчився під старою джергою»; через деталі опису зовнішності підлітка: на дитині короткий, пошарпаний плащик, дірявий черевик; через портретні деталі: «порепані губки посиніли, обличчя обсипав мох, голі рученята червоніли з коротких рукавів плащика... Усе це вказувало, що він сиромхан» [12, с. 433].

Акцентування читацької уваги на цих деталях видається нам не випадковим. Бачимо, що мати своєю любов'ю втішала сина і плекала надію на його «ліпшу будучину». У мріях про зустріч зі святим Миколаєм Петрик теж відчуває радість і щастя. Однак, вважаємо, що за цими конкретними образами і нескладним сюжетом проступають значно глибші міркування й узагальнення автора про людське буття. Театр, де й відбувається передріздвяне свято, набирає у письменника символічного зна-

чення. Тут, у театрі-житті, Петрик уперше відчув брутальність, немилосердя в ставленні до себе, зіткнувся з несправедливістю, відчув гіркоту свого становища та беззахисність. Дитяча душа ще не здатна усвідомити, що життя, по суті, – театр із його умовністю, життєвими ролями, фальшем. Але, стверджує автор, дитинність людської душі – у вірі в добро, у мрії про краще. Тому він показує свого героя втішеним від материних запевнень про подарунок від Миколая, а матір – свідомою своєї ролі в житті-театрі, бо «тепер уже її очі були повні сліз» [12, с. 437].

В оповіданнях Станинця, як і в Стефаника, поведінка дітей, на перший погляд, відповідає їхній психолого-віковій характеристиці. Але, граючись, наприклад, у «Пістунці», спілкуючись біля вбитої матері у «Діточій пригоді», потакуючи матері на її жалібну мову та маючи надію на одужання всупереч батьковій сварці у «Катрусі» та ін. творах Стефаника, в оповіданні «Стара шапка» Станинця діти насправді живуть життям дорослих. Автори майстерно показують, як соціальні проблеми переломлюються крізь свідомість дітей і корелюють їхню поведінку. Тому Іванко, герой Станинцевої новели «Нова шапка», якому так хочеться нового капелюха, почувши стогін стомленого батька, нарікання на важку працю, скарги на біль, не тільки проймається співчуттям до нього, але й ладен допомагати по господарству і відмовитися від своєї мрії. Зовсім по-дорослому міркує дитина: «А завтра батькові знову треба йти на кошовицю. Бідні тато. Мусять щодня так тяжко працювати. Бо все щось треба купити...» [12, с. 427]. Як справедливо відзначила Л.Ковалець, діти, «ці найслабші, найбезпорадніші істоти перебувають з дорослими в такій нерозривній пов'язі, наче живуть їхнім життям» [4, с. 42].

Теми бідкування селянської родини і знедоленого дитинства Ю.Станинець торкається і в повісті «Юра Чорний». У художній моделі її головного героя можна спостерегти окремі алюзії на новели Стефаника. Наприклад, ставлення батька до Юри, якого він за свого сина ніколи не визнавав через смуглявість дитини, його «невловиме щоденне твердження: «Най собі того найдюка перед очима не вижу» [12, с. 94] перегукується з новелою Стефаника «Пістунка», де чоловік наказує дружині вбити чи закопати «не нашу дитину» або забиратися геть із байстрюком.

Оповідання Ю.Станинця «Права не було» своєю темою протистояння між бідними селянами й панством, а також пафосом відстоювання людської гідності й шукання правди близьке до новели В.Стефаника «Палій». Як і в «Палієві», в основу Станинцевого твору ліг дійсний факт. Автор записав розповідь селянина Івана Ясінка з села Вонігова про походження назви місцевості Шибенище. Ця реальна особа й стала прототипом головного героя твору – оповідача, вонігівського церковника Іванка. У творі застосований нарративний прийом, який можна кваліфікувати як розповідь у розповіді: третьоособовий наратор знайомить читача з центральною дійовою особою – Іванком, знавцем давнини, а той роз-

повідає про себе, переказує те, що чув від старших людей про минулі часи, про назви різних місцевостей в окрузі, зокрема й Шибенища, де був повішений за слово правди слуга Вайфалушій. Обраний автором прийом нарації динамізує виклад, надає йому емоційної наснаги, адже передає настрій, внутрішній запал головного героя під час його розповіді комендантові про те, як у різні часи «наші предки билися з чужинцями», як «засіли те село пани», як «то були дуже прокляті пани. Жалості до нашого чоловіка не мали. А на них права не було» [12, с. 94]. Цими пристрасними оповідками герой у переконанні, що тепер за слово не карають, виливає свою помсту за насильство й несправедливість, якого знавався народ і він сам упродовж життя. Однак віра у можливість правдивого слова в нові часи у нього зникла, коли чеський «окружний комендант під кінець казав не розголошувати цієї історії, бо...» [12, с. 355]. Попри це, внутрішньо Іванко, як і наймит Федір із «Палія», налаштований на протест і непокору: коли його просили розказати, як то «давно права не було, старий оглядається, чи не чує хтось сторонній, і, притишуючи голос, каже: «А хіба зараз є?...» [12, с. 355].

Близькою Станинцеві була й тема еміграції, так глибоко й трепетно розроблена у творах Стефаника. Станинець теж змальовує людську драму, пов'язану з вимушеною трудовою еміграцією. У його романі «Сусіди» змальована картина прощання рідних із Петром, який їде за океан, щоб заробити на хату. Виписана в реалістичному ключі, вона передає ненастільки драматичні, як у Стефаника, але теж складні душевні переживання персонажів, гранично напружений психологічний стан: Петрові, як і героєві Стефаникового «Камінного хреста», важко дається прощання з родиною, обійстям, дружиною, з рідними околицями, і він, «коли виходили на биту дорогу, зняв капелюха, подивився на хрест, побожно перехрестився і з такою вірою промовив: «Христе, поможи вернутися, хорони її від нещастя!» [11, с. 309-310].

Більш емоційним і розпачливим постає в описі закарпатського митця стан Петрової дружини, Марти, яка під час прощання з чоловіком на пероні «заломила руки, вдарила собою горі пероновим стовпом і заридала, як сирота по матері. Жаль затряс нею, як осінній вітер вербою над водою» [11, с. 311]. Проте якщо в «Камінному хресті» розлука з рідною землею, еміграція прирівнюється до смерті героїв, то Станинець підходить до художнього розв'язання цієї проблеми по-новому: його герої мріють повернутися й газдувати вдома, бо, вважають вони, «не за морями, не далекі, чужі Америки мають нас годувати, а наша земля, де ми народилися, має нам давати прожиток...» [11, с. 397-398].

В.Стефаник і Ю.Станинець були глибокими знавцями селянської душі й обидва спостерегли таку рису гнобленого народу, як фаталізм, підвладність долі, пасивність щодо змін у житті, тому прагнули подолати рабську психологію селян. Свою громадську діяльність Стефаник

спрямовував на те, щоб зробити «з мужиків – народ» [2, с. 84]. У його новелі «Такий панок» головний герой закликає селян бути «панамі собі, газдами», «не бути худобою», знати свою гідність. Та на всі апелювання до селян чув від них: «Пани мають свою забавку, мужики знов свою, кождий має своє», «Пане, а дайте ж спокій, не турбуйтеся, <...>, а нам що до того, як пани живуть, вони мають своє, а ми своє», «най кождий свою віру тримає» [14, с. 175].

Погляди Станинця на сприйняття селянами фатальності власного життя були близькими до Стефаникових. Говорячи про реальних людей, які ставали героями його творів, автор зазначав: «Та я з них хотів зробити таких типів, якими мають бути люди, котрих я собі уявляю. „Бог мені так судив... Таким я народився... В таку минуту начадився... Така його доля... Так йому суджено...”. Це народні вислови, але я з ними ніколи не міг погодитися. Ніхто не створений для біди, для використання другими, для зневаги, для беззаконня, для проступків, для гріха. Але ми маємо для того розум, силу, щоб не коритися лихій долі, щоб боротися проти зла, щоб заставити долю обернутись до себе лицем...» [12, с. 608]. Такими постали його герої у повістях «Юра Чорний», «Червона йонатаночка», у романі «Сусіди».

Від Стефаникової творчості відштовхувався Ю.Станинець у формулюванні свого тогочасного творчого завдання. Усвідомлюючи, що змальовані Стефаником вражаючі селянські трагедії й драми «крокували» і закарпатськими селами, вибухали під солом'яними стріхами земляків, отруїли його молоде серце, вирішив, що не буде збільшувати їх, відображаючи це у своїх творах. «То хай вже мій народ, – писав він, – хоч в моїх творах не чує про біду, досить про неї пишуть інші. Я поспробую про інше. Є про що. Мої герої хай не падають жертвою біди, нещастя, неправди» [12, с. 601-602].

Так Станинець-письменник поставив собі завдання змалювати сильні характери, здатні не піддаватися злу й не відступати, щоб показати приклад іншим. «Я старався показати, що може трапитися з людиною будь-якого народу. Я хотів мати якийсь дороговказ для загалу, але в побуті нашому, народному... Мені хотілось показати суттєве для нас в особі однієї людини, в способі її життя і її боротьби зі злом <...> Бо доля в тебе буде така, яку ти собі заслужив, виборів своїм життям, своєю працею, своїми силами і при допомозі добрих людей, що й тобі й собі хочуть добра» [12, с. 609-610]. Із цим завданням автор майстерно впорався, вивівши в повісті «Юра Чорний» героя, який, як і Микола Джеря з однойменної повісті І.Нечужа-Левицького, «скоріше вломиться, але зігнути не дасться», у повісті «Червона йонатаночка» – Юру Поповича, який умів не тільки землю обробляти, але й отримувати дохід зі своєї праці, не ошукуючи інших, у романі «Сусіди» – Юру Станчука, який опановує

правові основи, захищаючи себе й інших селян від сваволі, неправди, кривди, зла.

Ю.Станинець, як відзначали дослідники, «попри традиційну сільську тематику вводить у літературу героя-інтелектуала, який переймається долею національної культури і мистецтва» [15, с. 12]. В оповіданні «Програний поцілунок» з'являється новий тип людини-інтелігента, ідеалом для якого є служіння народові, а в новелі «У вагоні» й оповідач, і його супутник студент – це представники національно свідомого українства краю, які вже відкрито демонструють свою позицію проти чехізації та прояву меншовартості гуцула-кондуктора.

Як продовження Стефаникової традиції можна потрактувати і звернення Ю.Станинця до жанру новели-листа. Головний герой твору «Лист» Стефаника «замурований» до в'язниці за те, що «гадав, аби неправду корчувати» і «правду тримав» [14, с. 107-109]. Новела «Лист» Станинця була написана після трагічних для Карпатської України подій березня 1939 року та перебування автора в угорській в'язниці й має ознаки автобіографізму. Адресант твору описує своїм родичам власні душевні переживання – «пекучий слід минулого» після угорської катівні [10, с. 5]. Характерно, що образ Василя Стефаника для центрального персонажа цієї новели стоїть у шерензі тих, хто розбудив його національне почуття, скерував до активних дій «за віками вимріяну надію» бути вільним на своїй землі: «...Дивишся на непорушний ряд книг у шафі, і враз вони починають рухатися, оживають, говорять проповідують, запалюють... Шевченко, Стефаник, «Волинь», «Гори говорять!» – зриваються, палають і... вмиваються охрещеною свіжою кров'ю своїх законних дітей» [10, с. 5].

У творчості Ю.Станинець, як і В.Стефаник, у відображенні віддає перевагу конкретним картинам реальної дійсності. Зачарований Стефаниковим стилем, закарпатський митець також прагне до лаконізму, чіткості вислову, точності слова й виразу в описі життя. Він вважав, що життєві реалії автор «мусить вбрати в одяг мистецький <...> На письменникові лежить тягар обов'язку написати оповідання так, щоб читач, як перечитав першу сторінку, вже не відірвався від читання, поки не перечитав останню <...>. Так мистецьки оформити життєву правду народу, щоб її кожен з насолодою ковтав, а не читав» [12, с. 597; 598].

Особливу вагу в описах мають виразні, промовисті деталі – пейзажні, портретні, інтер'єру тощо. Автор уникає розлогих описів природи, переважно вони гармоніюють чи контрастують із психологічним станом персонажа або несуть ідейне навантаження твору. Наприклад, у новелі «У вагоні» зацентровано на проблемі культури: висушені палючим сонцем околиці, які спостерігає оповідач за вікном потяга, асоціюються в нього з душею закарпатської дівчини, позбавленої відчуття краси рідної

пісні. Адже, почувши гру музик, вона захоплюється мексиканською мелодією, яку сприймає за угорську і вважає кращою за свою.

Привертають увагу й застосовані письменником нарративні прийоми. Спостерігається прагнення митця мінімізувати авторську присутність у творі. Часто мова автора переходить у мову душі персонажа, таким чином читач сприймає все очима героя, співіснує з ним в одному психологічному реєстрі («Подарунок», «Загублені діти» та ін.). Характерно, що поряд з усталеними нарративними формами присутні й оповіді у вигляді різних форм діалогічного та монологічного мовлення («Дарунок Миколая», «Нова шапка», «Програний поцілунок» «Посередник миру», «Бабина осінь» та ін.).

Відзначимо й пильну увагу Станинця до внутрішнього світу людини. Поглиблений психологізм дав можливість змалювати різні типи характерів, переконливо умотивувати вчинки героїв, правдиво розкрити своєрідність дитячої психіки, показати багатий, у різних виявах ландшафт людської душі.

Отже, можна стверджувати, що творчість В.Стефаніка мала значний вплив на становлення Станинця-митця, зокрема на формування його світогляду, естетичних принципів. Уроки Стефаніка простежуються в прискіпливо уважному обсервуванні й зображенні життєвих реалій, у тематиці прози, у схильності до новелістичного жанру з превалюванням у творах лаконічності, лапідарності, експресивності, психологічної проникливості, в увазі до сюжетно-композиційної організації художнього тексту. Зауважимо, що звичайного наслідування визначного прозаїка у творчості Станинця не спостерігаємо. Він ішов своїм шляхом, виробляв власну мистецьку манеру, що базувалася на багатстві національного фольклору, рідної мови, на вітчизняних та зарубіжних зразках красного письменства.

Література

1. Барчан В. Світогляд Юрія Станинця / Взаємовплив мов, літератур і культур в епоху глобалізації. Доповіді Міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Центру гунгарології 12-14 січня 2018 р. АСТАНУNGARICA, 2018, XXIII-ій рік видання. Ужгород. С.48-59.
2. Василь Стефанік: наближення / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 512 с.+ іл.
3. Голомб Л. Літературне життя 20-30-х рр. ХХ ст. на Закарпатті / Новаторські тенденції в українській літературі кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. Ужгород: Гражда, 2006. 296 с.
4. Ковалець Л. Трагедія дитини у творчості В.Стефаніка. Василь Стефанік і українська культура (тези). Ч. 1. Івано-Франківськ, 1991. С. 42-44.

5. Мишанич О. Оновлення літератури (Про літературний рух на Закарпатті 20–30-х років ХХ ст.) / На переломі. Літературознавчі статті й дослідження. К., 2002. С 237-255.
6. Н. Л-ачь. Передмова / Юра Станчукъ. Подарунокъ. Оповідання Ужгородъ, 1942. С. 3-4.
7. Пагиря В. Юрій Станинець / «Я світ узрів під Бескидом...». Сторінки історії. Ужгород: Карпати. С 122-126.
8. Ребрик І. «Як дивитися на білу смерть пелюсток?» / Юрій Станинець. Юра Чорний. Повість, оповідання / Упоряд., вст. ст., прим., словник І.М.Ребрика. Ужгород: Карпати, 1991. С. 5-11.
9. Ребрик Н. «...Материк добірної Станинцевой прози...». Життя і творчість Юрія Станинця / Люби своє: Апологія Чину. Літературознавчі статті. Вид. друге, змінене, доповнене. Ужгород: Гражда, 2011. С. 190-223.
10. Станинець Ю. Лист / Карпатська Україна. 1994, 24 лютого. С. 5.
11. Станинець Ю. Сусіди. Роман: Літературна краєзнавча серія: «Люби своє» пам'яті Олекси Мишанича / Передмова Наталії Ребрик. Ужгород: Гражда, 2006. 400 с.
12. Станинець Ю. Червона йонатаночка: Вибрані твори / Передмова Наталії Ребрик. Ужгород: Гражда, 2011. 640 с.
13. Стефаник В. Автобіографія / Твори / за ред. Ю.Гаморака. Регенсбург. Видавнича спілка «Українське слово», 1948. 347 с.
14. Стефаник В. Твори. К.: Дніпро, 1964. 551 с.
15. Ходанич П. Широкий світ малої прози / Закарпатське оповідання ХХ століття Антологія. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. С. 3-16.
16. Хороб М. Традиції Василя Стефаніка у прозі М.Козоріса / Василь Стефанік і українська культура (тези). Ч.1. Івано-Франківськ, 1991. С. 165-168.
17. Чендей І. Післямова / Маркуш О. Марамороські оповідання. Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1956. С. 145-147.

**LITERARY LESSON OF VASYL STEFANYK
IN YURII STANYNETS` CREATIVE WORKS STANYNETS**

Valentyna Barchan

Uzhhorod National University;

e-mail: valentyna.barchan@uzhnu.edu.ua

The aim. The suggested literary critic research traces the influence of Vasyl Stefanyk's creative experience upon shaping worldview, aesthetical grounds of Yurii Stanynets (1906-1994), a prose writer from Zakarpattia. On

*the rich literary-fictional material, the task is set to analyse the writer's works that came out in different periods of his creative life and to reveal the "lessons of the master of psychological prose" in the planes of Yurii Stanynets's genres and styles, as well as problems and themes. **The research methods** are outlined through using comparative-typological, cultural-historical and biographical methods, as a result of which the extent of Vasyl Stefanyk's impact on Yurii Stanynets's prose works in the periods of 20s – 40s and 50s – 80s of the XXth century is elucidated. **The research results** witness that shaping the prose mastery of the word artist from Zakarpattia was under the direct influence of the best literary models of the Ukrainian national prose writing. The writer himself highlights the role and significance of Vasyl Stefanyk's novellas in that, witnessed by his "Autobiography". Hence, the article singles out those aspects of Yurii Stanynets's fictional practice that are brightly marked with the imprint of the creative work of the Ukrainian literature classic. In particular, the correlation of worldview and aesthetical grounds of the word artist from Zakarpattia from Vasyl Stefanyk's worldview-aesthetical guides is elucidated. Simultaneously, typologically comparable parallels define the impact of the latter on Yurii Stanynets's long and short prose, the peculiarities of his fictional thinking, that is revealed in his external and internal structures of stories, novellas and narratives, in the peculiarity of the style manner of the prose writer from Zakarpattia. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time in contemporary Ukrainian literary science the comparative-typological study of creative works by Vasyl Stefanyk and Yurii Stanynets is conducted in the field of aspectual levels of their fictional heritage, Vasyl Stefanyk's notable influence upon the creative work of the prose writer from Zakarpattia is proved.*

Key words: V. Stefanyk, Yu. Stanynets, worldview, literary lessons, creative experience, themes, genre, style of prose.